

Дојчил ВОЈВОДИЋ /Нови Сад/

О АНАЛИТИЗМУ У СРПСКОМ И ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА (на примјерима инфинитивних конструкција)*

Апстракт: У раду се (првенствено на материјалу српског, руског и пољског језика) разматрају аналитичке конструкције са лексички непотпуним глаголима (и њиховим аналоганима) који обично — у својству управних ријечи — траже допуну инфинитивном радњом. Анализирају се конструкције с фазним, модалним, перформативним и емоционално-интенционалним глаголима, као и с њиховим модалним аналоганима — предикативима, придјевима и именицама. Истражују се како језичке подударности и разлике тако и поједине специфичности сваког поређеног језика понаособ. Указује се на функционално-граматички статус датих управних ријечи и на значај који оне имају за граматикализацију, нарочито у условима евентуалне стандардизације језичког система или неког од његових подсистема.

Кључне ријечи: аналитизам, инфинитивне конструкције, лексички крњи глаголи, аналогани, граматикализација, стандардизација, српски, руски, пољски, словенски језици.

0. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Општепозната је чињеница да лексички непотпуни глаголи не могу да се самостално граматички (синтаксички) реализују, због чега су упућени на тзв. самосталне ријечи. Тек у споју с њима — у оквиру аналитичке конструкције — они долазе до изражаја, јер на тај начин могу да изразе граматичко значење самосталних ријечи, а самим

* Основни правци истраживања ове теме назначени су у кратким цртама у прелиминарном раду: Войводич, Радованович, Войводич 2005.

тима и читаве конструкције чији су саставни дио. Познато је такође да такве конструкције усљед семантичке и граматичке повезаности ријечи од којих су оне састављене могу да еволуирају како у правцу лексичких тако и у правцу граматичких перифрастичких израза с новим — било лексичким, било граматичким — значењем, које се разликује од значења саставних дијелова тих израза. Развој наведених израза (конструкција) у правцу лексикализације доводи до образовања различитих типова фразеолошких спојева, који могу да представљају семантичке еквиваленте засебних, појединачно узетих, ријечи, док развој у правцу граматикализације (морфологизације) доводи до слабљења лексичког значења, односно до десемантизације једне од саставних компоненти датих конструкција, а тиме и до њиховог трансформисања у нови граматички (аналитички) облик (Жирмунский 1965: 11-12; уп. такође: Гак 1965; Клобуков 1979).

Прочавање валентности лексички крњих глагола (као и њихових аналогана), који траже своју (лексичку) допуну граматички ограниченим облицима, у првом реду, инфинитивом, представља једно од оних питања у лингвистичким истраживањима на која није увијек могуће дати једнозначан одговор. Зато опис и утврђивање граматичког статуса датих глаголских ријечи, које се у реченици структурно и семантички проширују, имају посебан значај за стандардизацију сваког понаособ, у већој или мањој мјери нормираног, природног језика. Конструкције састављене од лексички непотпуних глагола (односно од њихових аналогана) и инфинитива представљају једну од језичких универзалија, која је карактеристична не само за словенске већ и за друге, несловенске, језике. Овом питању посвећен је читав низ радова (вид., поред осталог: Аскоченская 1976 и 1977; Беляева 1976; Беляева, Рудник 1977; Бойко 1953 и 1973; Ваулина 1976; Војводић 1996а, Војводић 1999а; Дорофеева 1986; Ивић 1970 и 1972; Иљухина 1986; Красных 2001; Ленченко 1976; Милић 1980; Прохорова 1984; Станкович 1976; Ћирковић 1997 и др.; вид. такође граматичка издања, као нпр.: Barnetova 1979: 805-807, 822-831; Белошопкова 1989: 569; Katičić 1986: 465-477; Пешковский 2001: 311-313; Saloni 1987: 90-92, 120-123; Светлик 1979: 155-163; Стевановић 1979: 759-775; Toporišič 1984: 336-338; Тошковић 2001: 224; Шведова 1980: 41-41 и др.; вид. посебно Бондарко 1990: 123-185, где овај проблем аутори /Е. И. Бељајева, С. Н. Цејтлин и Е. Е. Корди/ разматрају са функционално-семантичког становишта). Међутим, оно ни издалека није добило свој коначан одговор. Дате конструкције (заправо посебан тип зависне синтаксичке

везе — прикључења) разматраћемо овдје на материјалу српског и других словенских језика, у првом реду, руског и пољског. Њихова класификација, односно анализа проводиће се с обзиром на тип управне ријечи која се лексички допуњује конкретном инфинитивном радњом. Функцију лексички непотпуне, управне, ријечи могу да имају одређени семантички типови глагола (фазни, модални, перформативни, емоционално-интенционални) и њихови аналогани (предикативи, придјиви, именице).

1. КОНСТРУКЦИЈА „ГЛАГОЛ + ИНФИНИТИВ”

1. 1. Конструкције састављене од фазних глагола (*почети/почиња-ти, наставити/настављат, престати/престајати, завршити/завршава-ти* и сл.; рус. *начинать/начать, стать, переставать/перестать, прекращать/прекратить, продолжить/продолжать, заканчивать/закончить*; пољ. *zaczynać/zacząć, poczynać/począć, kończyć/zakończyć, przestawać/przestać, przedłużać/przedłużyć*) и инфинитива глагола несвршеног вида представљају, заправо, једну цјелину, односно синтагме које имају лексичко-семантичка и функционално-граматичка својства засебних, појединачно узетих, ријечи (уп.: *почети пјевати* = „запјевати” — рус. *начать петь* = „запеть” — пољ. *zacząć śpiewać* — „za-śpiewać”; *завршити писати* = „написати” — рус. *кончить писать* = „написать” — пољ. *kończyć pisać* = „napisać”). Према томе, дато стапање глагола, који означавају почетак, наставак или престанак радње, са синтаксички зависним од њих инфинитивом самосталних (с пуним лексичким значењем) глагола може се посматрати као аналитички начин изражавања карактера протицања радње у времену и, самим тиме — као изражавање видских вриједности (уп., поред осталог: Авилова 1976: 271 и сл.; Бойко 1973: 10 и сл.; Бондарко 1987: 153 и сл. и др.). Треба, међутим, истаћи да се с фазним глаголима, чија значења не одговарају етапама временског протицања радње, не везују сви глаголи. Другим ријечима, с њима се везују само глаголи, чија се радња „локализује у времену и која се по свом карактеру може прекидати и обнављати” (Бондарко 1987: 155). Додајмо да ови спојеви, који се одликују јаким прикључењем инфинитива, представљају комплетивне односе, у којима је инфинитив увијек субјекатски (уп., између осталог, Шведова 1980: 41). То уједно значи да обје компоненте (управни глагол и инфинитив) датих синтагми имају један те исти субјекат; уп.: (1) *Јевта се дохвати торбе и поче да чепрка по њој* (Д.

Тосић)¹; (2) *Пред очима јој стаде* (= „поче“) *да се мрачи*, на јој се Илија учини као какво привиђење (Б. Ћопић); (3) *Узех* (= „почех“) *да пажљиво разгледам своје руке* (Ч. Вуковић); (4) *Учесници скупа су после краће паузе наставили да читају / читати своје реферате*; (5) *Престали су пријетити, псовати*, око њега је чудна тишина (Б. Ћопић); (6) уп. такође сљедећи руски примјер и његове еквиваленте у српском и пољском језику: (7) *Пилата поет отринул и стал вязать цепочку, начиная со слова „Анушка“* (М. Булгаков) [*Пилата је пјесник одринуо и почео повезивати карике, почевши од ријечи „Анушка“ / Płłata poeta odrzucił i zaczął łaczuć ogniwa łłańsicha roczynajac od słowa „Annuska“*].

1. 2. Инфинитивне конструкције с модалним глаголима (*моћи*, *морати*, *требати*, *знати*, *см<j>ети*, *ум<j>ети*, *хт<j>ети*, *усп<иј>евати/усп<j>ети*; рус. *мочь/смочь*, *суметь*, *приходиться/прийтись*, *следовать*, *сметь/посметь*, *знать*, *уметь*, *хотеть*, *жаждать*, *удаваться/удаться*, *успевать/успеть*, *стоить*; пољ. *тóс*, *musieć*, *należeć*, *śmieć*, *znać*, *umieć*, *chcieć*, *udawać/udać się*, *wieść/powieść się*, *zdołać*, *zdażyć/zdażyć*)², који се у употреби понашају слично начинско-помоћним глаголима, изражавају комплетивне, унутарсинтаксичке модалне односе (Золотова 1973: 151-152; Шведова 1980: 41; уп.: Апресян 1995: 405-452; Бондарко 1990: 123 и д.; Илюхина 1986; Порак 1983; Чернова 1982; уп. такође: Batistić 1983; Ђукановић 1994; Kordić 2002: 175-190; Kravar 1963/64: 35; Пипер 1983; Piper 2001: 171-180; Танасић 1995-96), тј. различите врсте модалних (у првом реду, потенцијалних) значења, као што су, на примјер, могућност/немогућност, способност/неспособност, хтијење/нехтијење субјекта да реализује радњу изражену инфинитивом свршеног или несвршеног вида (уп.: *моћи говорити* — *мочь говорить* — *тóс тóвиć*; *придется сказать* (уп. *должен сказать*) — *мора се рећи* — *musieć powiedzieć*; *umieć obchodzić się* — *ум<j>ети руковати*

¹ Примјери су ексцерпирани углавном из књижевних дјела, која, условно речено, покривају читаво српско/српскохрватско језичко подручје; вид. списак извора на крају рада.

Значајну помоћ у прикупљању примјера пружиле су Маја Радовановић (пост-дипломац) и Дарја Војводић (студент) са Филозофског факултета у Новом Саду, на чему им аутор топло захваљује.

² Овај тип конструкција био је већ предмет нашег интересовања (вид. коауторски рад: Радовановић, Војводић 2005). Овдје ћемо само у најкраћим цртама изнијети основне резултате датог сегмента анализе, релевантне за укупну прегледну слику аналитичких (инфинитивних) конструкција.

— *уметь обращаться*). Под модалношћу овдје подразумевамо читав комплекс актуелизационих категорија, директно повезаних са становиштем адресанта и, у складу с тиме, карактеристичних за однос пропозитивног садржаја исказа према стварности с обзиром на доминантна обиљежја реалности/иреалности (Бондарко 1990: 59). За конструкцију „модални глагол + инфинитив” карактеристични су следећи типови категорије модалности: потенцијалност (два подтипа — <не>могућност и <не>способност), облигаторност, нецеситативност, интенционалност (три подтипа — <не>хтијење, <не>жеља и намјера) (о различитим врстама модалности вид., поред осталог: Batišić 1983; Бондарко 1990: 123 и д.; Мирић 2000; Piper 2001: 171-180).

1. 2. 1. Потенцијалност:

(а) *диспонираност* (могућност/немогућност). Глаголи са овим потенцијалним значењем (*моћи*/*<узмоћи>*, *усп<иј>евати*/*усп<ј>ети* <уп. фразеологизам *полазити/поћи за руком*>; рус. *мочь/смочь, суметь*, *удаваться/удаться, успевать/успеть; везти/повезти*³; пољ. *moć, zdołać*, *zdążyć/zdążyć; udawać/udać się, wieść/powieść się*) могу да имају субјекат или у номинативу или у дативу; уп. (уз номинатив — граматички субјекат): (8) *Не могу да идем узбрдицом, тешко ми је кад идем страном* (М. Лалић); (9) *Тај не може више да не говори* (И. Андрић); (10) *Он успел повернутися на бок* (М. Булгаков) [*Michał Aleksandrowicz zdążył przekręcić się na bok / Успео је да се окрене на бок*]; уп. такође (уз датив — семантички субјекат): (11) *Живеће, ако им успе да се врате, а док су далеко од свога и својих, нема живота* (И. Андрић) [*Они еце поживут, если <им> удастся возвратиться домой, а пока они далеко от своих — жизни нет / Będą żyć, jeśli uda im się wrócić, a poki są tu, daleko od swoich, nie ma dla nich życia*];

(б) *предиспонираност* (способност/неспособност). Уз глаголе са овим типом потенцијалног значења (*знати, см<ј>ети, усудити се, ум<ј>ети*; рус. *знать, сметь/посметь, суметь*, *уметь*; пољ. *znać, śmieć<ośmielać/ośmielić się>, zdołać, umieć*) употребљава се искључиво субјекат у номинативу; уп.: (12) *Не бих знао да објасним како се то преломи у мени* (Ч. Вуковић); (13) *Он умије да намјести сломљену*

³ Ријеч је о метафоричкој употреби глагола кретања (слично као и у српском језику — *поћи за руком*), гдје дати глагол може као допуну (поред инфинитива) да има и зависну реченицу, нпр.: *Мне повезло в том, что она очень добрый человек.*

кост, и благове да привије, да начини маст за убој (Ч. Вуковић); (14) *Надовеза да је ово село четничко. Ни пред ким се не смијем одати* (Ч. Вуковић); (15) *Рухин сконфузился до того, что не посмел поднять глаза на вежливого доктора* (М. Булгаков) [*Рухин се толико смео да није смио погледати љубазног доктора / Ruchin zmieszał się do tego stopnia, że nie ośmielił się nawet podnieść oczy na uprzejmego lekarza*]; (16) *Ktoż z was ośmielił się mówić, że pobije tych, co tu nocami przychodzą szarpać nas, ludzi bezbronnych?* (S. Żeromski) [*Ко би се од вас усудио казати да ће побити оне који овамо ноћу долазе да растрзавају нас, голо-руке људе? / Кто же из вас осмелится утверждать, что мы побьем тех, кто приходит сюда по ночам терзать нас, беззащитных людей?*];

1. 2. 2. *Облигаторност* (обавезност/необавезност). Глаголи ове групе у српском језику (*морати* <о овом глаголу вид. подробније у: Пипер 1983 и Piper 2001: 171-1180; вид. такође Batistić 1983> и, врло рјетко, *имати* <уп. *Посао има да се уради*>), као и у пољском *musieć* и *należeć* (који обично има нецеситативно значење) употребљавају се са номинативним субјектом, за разлику од глагола у руском језику (*приходиться/прийтись*), који се употребљавају само у 3. л. јд. и уз дативски субјекат; уп.: (17) *Опет морам окренути главу према отвору. То ме увијек замори* (Ч. Вуковић); уп. слѣдећи пољски примјер и његове еквиваленте у српском и руском језику: (18) *Zaraz pan będzie musiał zaprzeczyć własnym słowem* (S. Żeromski) [*Одмах ћете морати да поречете своје речи / Сейчас вам придется отказаться от своих слов*];

1. 2. 3. *Нецеситативност* (нужност/ненужност). Глаголи са овим модалним значењем у свим словенским језицима (срп. *ваљати, вриједјети/вриједити/вредети, требати*; рус. *следовать, стоить* <=*иметь смысла*>, пољ. *należeć* те, као искључиво безлично, *trzeba*) користе се, у правилу, као безлични, дакле, без реализације потпуне граматичке парадигме (само у 3. л. јд.)⁴, и у споју са инфинитивом

⁴ Безличну употребу модалних глагола (*ваља, вреди, мора, има, треба*; рус. *следует, стоит, хватит*; пољ. *należę, trzeba* и сл.) поједини аутори посматрају као посебну врсту неглаголских средстава за изражавање подстицања на вршење радње, односно као морфолошки функционалне аналогане императива (уп., на пример: Маслова 1998: 15-16); уп. рус.: *Следует сделать что-нибудь, потому что...* („треба учинити нешто, зато што...“); уп. такође: *стоит = имеет смысла* (декомпоновани предикат): (*Ему*) *стоит перейти на другую работу* („вреди/има смисла да пређе на други посао“).

У српском језику глагол требати може се употребљавати и као лична форма, што је већ било предмет појединих истраживања у нашој лингвистици (вид.: Ђукановић 1994; Kordić 2002: 175-190; Танасић 1995-96).

изражавају оцену о нужности/ненужности, која је, за разлику од оне код изражавања способности/неспособности субјекта, спољашњег карактера; уп.: (19) **Требало је да га потражимо при повратку из Лома** (М. Лалић); (20) **Треба то само објаснити и сви ће они бити затворени у јерменску болницу за окужене** (И. Андрић) [*Стоит только высказать такое предположение вслух, как все армяне будут помещены в чумную больницу / Trzeba to tylko ogłosić i wówczas wszyscy znajdą się w szpitalu dla zadżumionych*]; (21) **Следовало бы, пожалуй, спросить Ивана Николаевича, почему он полагает, что профессор именно на Москве-реке, а не где-нибудь в другом месте** (М. Булгаков) [*Вальало би, дакако, упитати Ивана Николаевича зашто претпоставља да је професор управо у ријеци Москви а не негде на другом мјесту / Należałoby chyba zapytać Iwana, czemu to przypuszcza, że znajdzie profesora akurat nad rzeką, a nie w jakimkolwiek innym miejscu*];

1. 2. 4. *Интенционалност* (хтијење/нехтијење). Ово значење најчешће се изражава глаголом *хт(ј)ети* (рус. *хотеть*; пол. *chcieć*) са субјектом у номинативу и оно може да има три варијанте (типа), које се реализују како помоћу глагола *хтјети*, тако и помоћу њему синонимичних глагола — *жуд(ј)ети/чезнути*, *жељ/(л)ети*, *маштати*, *мислити*, *тежити/стремити*, *нам(ј)еравати*, (*имати нам<ј>еру*); рус. *жаждать*, *желать*, *мечтать*, *стремиться*, *намериваться* (*быть намерен*); пол. *łaknąć*, *pragnąć*, *marzyć*, *dążyć*, *zamierzać* (*mieć zamiar*) (уп.: Апресян 1995: 405 и д.; Војводић 1996а; Илюхина 1986); уп.:

(а) *волунтативност* (<не>хтијење у ужем смислу): (22) **Как же ты не понимаешь, что я тоже человек?! Что я хочу быть там, где ты?!** (К. Симонов) [*Како не разумијеш да сам ја исто човек?! Да ја хоћу бити тамо гдје си ти! / Czy ty nie rozumiesz, że ja także jestem człowiekiem? Że chcę być tam, gdzie ty!*];

(б) *оптативност* (<не>жеља): (23) **Ето видиш, ни то ниси погодио. Ја сам све што је — превише, а ако баш хоћеш да знаш, и зато не ваљам** (И. Андрић) [*Видиш, и опяť не угадал. Уже если хочешь знать, во мне всего не просто много, а слишком много. Поэтому я ни на что и не гожусь / No, popatrz, nawet teraz nie trafiłeś. Jeśli już chcesz wiedzieć, u mnie wszystko jest za duże i dlatego nic po mnie. Tak, ja też jestem do niczego*]; (24) — **Siostró! — wołał — łaski! Daj się zabić samemu! Nie chcę żyć!** (S. Żeromski) [*— Сестро! — викаше он — смилуј се! Убий! Пусти да се сам убијем! Нећу да живим! / — Сестра, — вzywал он, — сжалсья! Убей! Позволь мне самому убить себя! Я не хочу жить!*]; уп. такође: (25) **Нећу зажељети да други пут сједнем с њиме за исти**

сто (М. Лалић); (26) *Желио бих образложити*, како је дошло до тих изјава (М. Krleža);

(в) интенционалност у ужем смислу (намјера): (27) *Баи смо хтјели* (= „намјеравали“) *да већ једном раишчистимо* то питање избора игре (М. Лалић); (28) *Chce mnie rani zgubić! Ja nie mogę* (S. Żeromski) [*Ви хоћете да ме упорнастите! Не могу / Вы хотите* меня *погубить*. Я не могу *ехать!*]; уп. такође: (29) *Реци Савна те зове. И реци ако икад мисли* (= „намјерава“/„жели“) *да помогне*, *нек дође* (Ч. Вуковић); (30) *Ја ни под којим условом не мислим постати моралистом* (М. Krleža).

Додајмо такође да је инфинитив у свим наведеним случајевима изражавања модалних односа увијек субјекатски, јер обје радње (компоненте) дате синтагме обавезно корелирају са истим субјектом, без обзира на то да ли је он изражен номинативом (граматички субјекат) или дативом (семантички субјекат).

1. 3. Инфинитивне конструкције с перформативним прескриптивним глаголима, тј. с глаголима говорења (типа *дозвољавати/дозволити, забрањивати/забранити, заклинаати/заклети* <кога чиме>, *звати/позвати, наређивати/наредити, обавезивати/обавезати* <кога на што>, *сав<је>товати/посав<је>товати* и др.; рус. *звать/позвать, заклинать, запрещать/запретить, запрещаться, обязывать/обязать, позволять/позволить, приглашать/пригласить, приказывать/приказать, советовать/посоветовать*; пољ. *zabraniać, pozwalać/pozwolić, radzić/poradzić, zapraszać, kazać, zaklinać, zobowiązywać/zobowiązać*), којима је подстицање адресата на радњу основно значење (уп.: *забранити изаћи*; рус. *заклинать не выступать* — „заклињати <некога> да не наступа“; *pozwolić wyjść* — „дозволити изаћи“), представљају индиректну (уз посредство, каузацију адресата) зависну везу, која се одликује проспективном семантиком (вид., нпр.: Војводић 1999а; 2000); уп: (31) *У ово вам не дозвољавам дирати*, то је наш „поглед на свијет“ (М. Krleža); уп. такође: (32) *Не прикажете ли, я велю сейчас дать телеграмму вашему дяде в Киеве?* (М. Булгаков) [*Ако желите, одмах ћу наредити да се брзојави* вашем ујаку у *Кијев?! Jeśli pan sobie życzy, to natychmiast każe wysłać depeszę do pańskiego wujka w Kijowie!*]; (33) *А ја панние радzę przyznać się, gdzie ten buntownik jest* (S. Żeromski) [*А ја вам, госпођице, саветујем да признаете где је тај бунтовник / А вам, панна, советују признаваться, где этот бунтовщик*].

Инфинитив уз наведене перформативне глаголе је увијек објекатски, јер они располажу различитим могућностима спојивости с адресатом у облику личне (у правилу *ти* <Ви>/ви) замјенице с

објекатским значењем, гдје адресат (као објекат) преузима улогу каузираног субјекта, који корелира са (каузираном) радњом у инфинитиву. То истовремено значи да субјекат радње управног глагола (којим се изражава подстицај на (из)вршење радње у инфинитиву или на одустајање од њеног (из)вршења и (каузирани) субјекат инфинитивне радње (компоненте) не могу да буду истоветни.

1. 3. 1. Посебну варијанту објекатског инфинитива уз глаголе говорења представља његово везивање за аутопрескриптивне глаголе (глаголе са значењем преузимања обавезе), гдје (из)вршење радње с проспективном семантиком у инфинитиву адресант (субјекат) — у присуству адресата (објекта) — преузима на себе (уп., нпр., Војводић 1999б); уп.: (34) *Обећавам (= ти) купити / да ћу ти купити ту књигу [Обещаю (= тебе) купить эту книгу / Обещу (= ci) kupić książkę]*.

1. 4. Конструкцијама које се састоје од емоционално-интенционалних глагола, тј. глагола осјећања, намјере, стања, кретања, понашања и сл. (*журити <се>, кренути, нам<ј>еравати, наумити, одлучити/одлучити се, присиљавати/присилити, планирати/испланирати, покушавати/покушати, сметати* и др.; рус. *жаждать, задумывать/задумать, идти/пойти, мешать/помешать, планировать/запланировать, пробовать/попробовать, пытаться, решаться/решиться, собираться/собраться, спешить/поспешить, стараться, укладывать/уложить, помогать/помочь*; пољ. *decydować się/zdecydować się, planować, pragnąć, próbować/spróbować, przeszkadzać/przeszkodzić, przygotowywać się/przygotować się, przymuszać/przymusić, spieszyć się, zamierzać/zamierzyć, zmuszać/zmusić*) и инфинитива (нпр.: *одлучити се наступити; жаждать выяснить* — „чезнути објаснити”; *probować/spróbować wstać/chodzić* — „покушавати/покушати устати/ходати”) изражава се значење циља (однос радње управног глагола према радњи зависног инфинитива), који се реализује тако што субјекат предузима одређену радњу (уп., нпр.: Аскоченская 1977; Илюхина 1986). Потенцијално значење има и инфинитив (оба вида) уз наведене глаголе, од којих се једни (глаголи осјећања, намјере, стања и већина глагола кретања) везују са субјекатским, а други (глаголи понашања/присиљавања и неки од глагола кретања) — са објекатским инфинитивом; уп.: (35) *Кувар је узалуд покушавао да му агитује о братству* (Б. Ћопић); (36) *Расприча се у народу о грдној погибији негдје на бојишту, на кренух мужа да тражим* (Ч. Вуковић); (37) *А ти си био наумио да умреш* мушки (Ч. Вуковић); уп. примјере (29) и (30); уп. такође: (38) *Сјетио сам се Јакше и пошао да га тражим*

(М. Лалић) [*Przyszedł mi na myśl Jaksza, ruszyłem więc na poszukiwanie*]; (39) *Помагали су му да сакупи ствари* (И. Андрић) [*Они помогли собрати ему вещи / Pomogli mu zabrać rzeczy*]; (40) *Појде ја попатрзећ, czy kto nie widział, i wytrze ślady krwi na ganku* (S. Żeromski) [*Идем да погледам да није ко видео и да избришем у ходнику трагове од крви*]⁵; (41) *Несколько раз он пытался подняться, но ноги не слушались* (М. Булгаков) [*Неколико пута покушао се дићи, али га ноге нису слушале / Kilkakrotnie próbował wstać, ale nogi odmawiały mu posłuszeństwa*]; (42) *Рюхин старался понять, что его терзает* (М. Булгаков) [*Рјухин се трудио да схвати што га то мучи / Starał się zrozumieć, co go właściwie tak gnębi*]; уп. сличну употребу у словеначком: (43) *Skupaj z avtorji in ob aktivnem sodelovanju učiteljev si še naprej prizadevamo pripravljati strokovne, a uporabnikom prijazne knjige* (Katalog) (= „трудимо се да припремамо/припремати”).

2. КОНСТРУКЦИЈА „МОДАЛНИ АНАЛОГАН + ИНФИНИТИВ”

2. 1. Спојевима предикатива типа *могуће/немогуће, тешко, лако, рано, касно, мучно, наивно, неопходно* и сл. (рус. *легкомысленно, можно/невозможно, надо, нельзя, наивно, нелегко, необходимо, <не>реально, <не>сложно, <не>трудно, <не>уместно, опасно, поздно, привычно, свойственно, тошно, холодно*; пољ. *można, pamiętnie, należą, trzeba, wolno*) и инфинитива (нпр.: *немогуће (је) побројати*; рус. *трудно понять* — „тешко <је> схватити”; пољ. *można polegać* — „могуће <је> поуздати се <у кога>„) изражавају се разни модални и адвербијални односи. Основно обиљежје таквих синтагми јесте употреба предикативних лексема с дативом (семантичким субјектом), као и њихова безлична употреба; уп.: (44) *Немогуће је побројати све невоље које су задесиле изб(ј)еглице у бившој СФРЈ*; (45) *Није ни тешко погинути да на све мора да се мисли, али је тешко пристати на то* (М. Лалић); (46) *Безусловно је потребно да се расправа одгоди* (М. Krleža); (47) *Код нас човјеку је суђено да крепа у туђини као пас или да постане пресвијетлим* (М. Krleža); (48) *Здесь можно курить?* („да ли се овдје може пушити”); (49) *Tu nie wolno palić* („овдје се не смије пушити”); уп. такође пољски примјер и његове еквиваленте у руском

⁵ Уп. руски еквивалент, гдје је умјесто инфинитивне конструкције *пойду взглянуть* употребљен удвојени „футурски” прекикат, карактеристичан само за руски језик: *Пойду взгляну, не заметил ли кто-нибудь, и вытру кровь на крыльце*.

и српском језику (у којем се користи модални глагол): (50) *Tylko to trzeba w tajemnicy trzymać* (S. Żeromski) [*Но это надо держать в строгой тайне / Само то мора остати тајна*].

Инфинитив је у овом случају субјекатски, јер обје компоненте унутарсинтаксичке конструкције корелирају са субјектом.

2. 2. Везивањем кратких придјева (типа *немоћан, обавезан, склон, <не>способан, слободан, спреман* и сл.; рус. *готов, должен, намерен, обязан, свободен, склонен, способен*; пољ. *gotów, skłonny, powinien/dłużny, <nie>zdolny, wolny, zobowiązany*) и субјекатског инфинитива (нпр.: *способан да се брине/бринути се <о себи>*; рус. *обязан сказать* — „обавезан <је> да каже”; пољ. *gotów uwierzyć* — „спреман да повјерује/повјеровати”) изражавају се разни модални односи облигаторности (обавезности), диспонираности (спремности), као и предиспонираности (склоности) субјекта (у номинативу) да (из)врши одређену радњу; уп.: (51) *Онда почех да уображавам: у мени се нешто промијенило, способен сам да се прилагодим* (М. Лалић); (52) *Изјављујем и спреман сам тврдити то до моје смрти* (М. Krleža); (53) *Ја ћу бити тако слободан, ако ми допуштате, да вам освјежим меморију!* (М. Krleža); (54) *Причао је свима нама да ће бити присиљен поново предати нову тужбу* (М. Krleža); уп. такође: (55) *В тот момент Иван был готов поверить в то, что Бог и дьявол действительно существуют [У том тренутку Иван је био спреман пов<ј>еровати/да пов<ј>ерује у то да Бог и ђаво заиста постоје / W tej chwili Jan był gotów uwierzyć w to, że rzeczywiście istnieje Bóg i diabeł].*

Посебно мјесто међу наведеним синтагмама припада конструкцији „*должен + инфинитив*” у руском језику и њеном еквиваленту у другим словенским језицима (уп., нпр.: Аскоченская 1976; Беляева, Рудник 1977); уп.: (56) *Уж кто-кто, а вы-то должны знать ...* (М. Булгаков) [*Кто как кто, але рап повинен wiedzieć...*]; уп. српски еквивалент, гдје се користи модални глагол: *Ако нитко други, а оно ви бисте бар морали знати*; уп. такође сличну могућност у српском језику: (57) *Војник је дужан да се одржи, он све околности подређује себи — он мора да остане у строју и ту нема милости* (Ч. Вуковић).

2. 3. Конструкције састављене од именица (у правилу, апстрактних, типа *жеља, мисао, навика, нам<ј>ера, <не>могућност, немоћ, обавеза, способност, страст, ум<иј>еће* и сл.; рус. *желание, мысль, намерение, <не>возможность, <не>желание, <не>охота, <не>способность, <не>умение, обязательство/обязанность, привычка, просьба, страсть, увлечение*) и инфинитива (нпр.: *обавеза ради-*

ти/да се ради; рус. *намерение сделать* — „намјера да се уради/урадити”). Супстантивни изрази са објекатским инфинитивом, слично претходним изразима предикативних придјева, изражавају разне модалне нијансе спремности, склоности, умијећа, оцјене, емоционалног односа субјекта према (из)вршењу радње; уп.: (58) *Још од Илијине смрти она осјећа празнину и сталну жељу да има неког око кога би се матерински брижно савила* (Б. Ћопић); (59) *Осјетих потребу да се похвалим пред неким ко није учествовао у тражењу* (М. Лалић); (60) *Ето прилике да ослушкујем таласасту јеку битке* (Ч. Вуковић); (61) — *Никакога умањња особенного у мене нету, — возражал Амвросий, — а обыкновенное желание жить по-человечески* (М. Булгаков) [— *Нема у мене никаква посебна умијећа — супротставио се Амброзије — него је то обична жеља да живим људски*]; уп. такође сличну употребу у словеначком језику: (62) *Tudi naprej bo ostal naš temeljni cilj pripravljati učbeniške komplete in z dodatnimi učnimi gradivi nadgrajevati našo šolsko ponudbo* (Katalog) (= „циљ да припремамо и проширујемо”).

Овдје треба посебно истаћи да се у пољском језику наведени тип синтагми не реализује⁶; употребљава се само трочлани израз, која се састоји од глагола *mieć* (*имати*), именице и инфинитива, при чему је број именица врло ограничен (уп.: **możliwość pojechać* и *mieć możliwość pojechać* — „имати могућност отпутовати”); уп.: слједећи примјер на пољском језику и његове еквиваленте на српском и руском: (63) *Małgorzata ma możliwość wyjechać (= może wyjechać) do Włoch* [*Маргарита има могућност да (от)путује/пutowати у Италију / У Маргариты есть возможность съездить в Италию*]; уп. такође: (64) *Co? ta kobieta ma jeszcze śmiałość pokazywać się w moim domu* (Słownik) [*Шта? Та жена има још смјелости да се појави у мојој кући* (наш превод — Д. В.)].

Напоменимо тек узгред да овај трочлани тип синтагме није специфична особина пољског језика, већ да је то вјероватно најраспрострањенији тип инфинитивних конструкција у индоевропским језицима уопште, па самим тиме и у словенским; уп. још: (65) *Ја уопће нисам имао намјере да се браним* (М. Krleža); (66) *Сватко има право скочити са свога балкона* (М. Krleža); (67) *На те мрачне детаље*

⁶ Уп. пољски еквивалент примјера (59) и (61): *Odczułem potrzebę pochwalenia się przed kimś, kto nie brał udziału w poszukiwaniach; — To żadna umiejętność — protestował Amwrosij. — Chcę po prostu żyć jak człowiek.*

нисам никада имао воље ни мислити (М. Krleža); (68) *Било како било, дијете је ипак моје бар донекле — има намјеру да се роди, па да плаче и да живи, и све даље* (М. Лалић) [*Mimo wszystko dziecko jest moje, chociaż w pewnym stopniu moje, ma zamiar urodzić się, płakać, żyć i tak dalej*]; уп. сличну употребу у словачком: (69) *Nemali sme možnosť stretnúť sa s vami* (Светлик 1979, 156).

3. УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Додајмо на крају да контрастивно проучавање валентности лексички крњих глагола и њихових аналогана, који траже допуну инфинитивом, пружа могућност да се на овом плану запазе и истакну међујезичке подударности и разлике, као и поједине специфичности сваког поређеног језика понаособ.

Наведимо оне најважније:

(1) Анализа је показала да је употреба размотрених овдје инфинитивних конструкција карактеристичнија за руски, него за српски, пољски и друге словенске језике. То се нарочито може запазити код употребе инфинитивних синтагми чију управну компоненту представљају модални аналогани, у првом реду именице, које се у пољском језику готово и не користе;

(2) Све управне ријечи — како лексички непотпуни глаголи тако и њихови аналогани — изражавају однос субјекта према инфинитивом означеној радњи. У вези с тим ваља истаћи да је употреба семантичког субјекта (у дативу) у руском језику чешћа, него у другим словенским језицима.

(3) У српском језику, за разлику од руског и пољског, у неким случајевима не постоје модални глаголски аналогани. То се, прије свега, односи на предикативне ријечи типа (рус.) *можно/нельзя* (= *сметь/не сметь*), *должен* (= *приходиться*), *надо*, *нужно*, односно (пољ.) *wolno/nie wolno* (= *smieć/nie smieć*), *powinien* (= *musieć*), *trzeba*, чије еквиваленте у српском језику увијек представљају глаголи (*смети/не смети*, *морати*, *требати*); уп. слѣдећи примјер на руском језику и његове еквиваленте у пољском (који се у принципу подударају) и српском (који се не подударају): (70) *А ты, если швейцар, должен знать, что, увидев такого человека, ты должен, не медля ни секунды, начинать свистеть* (М. Булгаков) [*A tyś powinien wiedzić, skoro jesteś portier, że masz obowiązek gwizdać nie zwlekając ani przez*

*sekunde / A ти, ако си портир, **мораш знати** да видећи таквог човјека **мораш звиждати** не часећи часа].*

С обзиром на врсту средстава употребљених у наведеном типу модалних конструкција нећемо погрешити, ако устврдимо да је за српски језик (а навјероватније и за друге јужнословенске језике) карактеристична „глаголска” модалност, а за руски и пољски (и друге сјевернословенске језике) — „предикативна” модалност.

(4) Преводи српских и руских примјера на пољски језик указују на то да је у овом језику честа употреба еквивалентних конструкција које се састоје од управног глагола (или његовог аналогана) и глаголске именице; уп.: (71) *Његова потреба за говором (= да говори) била је већа и јача од његове невоље и великог страха* (И. Андрић) [*Потребность говорить* была в нем сильнее горя и страха / *Potrzeba mówienia* *okazywała się silniejsza*]; уп. такође: (72) *Nie widzę możliwości ratunku* (Słownik) [*Не видим могућности да се помогне* (наш превод — Д. В.)]; (73) *Znużenie odebrało mi zdolność myślenia i odczuwania* (Słownik) [*Умор му је одузео способност да мисли и осјећа* (наш превод — Д. В.)]

(5) С обзиром на функционално-стилске могућности употребе наведених инфинитивних конструкција, нарочито оних с модалним глаголима и њиховим аналоганима, додајмо да су оне својствене, прије свега, за умјетничке књижевне текстове, а да је њихова употреба, на примјер, у научним текстовима, врло оскудна, што су показала и нека пробна испитивања (вид., нпр., Вождова 1994; уп. такође Радуловић 1994, с. 44-46, 110-118).

(6) Додајмо такође да је за инфинитивне конструкције у српском језику (односно у свим његовим национално-језичким варијантама и књижевним изразима) карактеристична „конкуренција” инфинитива и његовог аналитичког (синтаксичког) синонима — композите „да + презент”, чија употреба представља општу појаву у оквиру балканског језичког ареала, о чему ми у току излагања нисмо посебно говорили, између осталог и зато што је то питање у славистици подробније и у више наврата обрађивано (вид., поред осталог: Brozović 1953; Војводић 1996а и 1996б; Gallis 1970; Гудков 1963 и 1988; Грковић 1970; Ћукановић 1986; Ивић 1970 и 1972; Kravar 1953/54; Маројевић 1977; Стевановић 1935 и 1953/54; Ћирковић 1997). Треба, ипак, истаћи да се употреба инфинитива повећава, а употреба композите „да + презент” губи у смјеру исток — запад, и обрнуто.

(7) Анализа употребе наведених инфинитивних конструкција у савременим словенским (као и многим несловенским) језицима допушта могућност да се о лексички непотпуним глаголима и њиховим аналоганима говори као о својеврсној „прелазној фази” између десемантизованих помоћних глагола и глагола с пуним лексичким значењем, односно да се овдје разматране конструкције налазе на граници између граматикализованих (аналитичких) облика и неграматикализованих конструкција. То уједно упућује на закључак да наведени глаголи (прије свега модални) и конструкције могу да представљају „резервну базу” начинско-помоћних глагола и граматичких облика, коју је, кад се за тим укаже потреба, увијек могуће укључити у евентуални процес граматикализације аналитичких видско-временских облика (уп., поред осталог, Радовановић, Војводић 2005: 104-105).

(8) Према томе, ако неко жели да ствара сопствени, посебан стандард, нарочито, ако то жели да уради на брз и лак начин, како се то већ чинило (прије свега, у Хрватској) крајем прошлог и почетком овог вијека, када је разбијање јединственог српског/српскохрватског језичког стандарда, чини се, достигло своју завршну фазу, онда је логично очекивати да своју језичко-политичку пажњу усмјери и на споменуте лексички непотпуне глаголе, као на значајну „резервну базу” граматикализације, а самим тиме и стандардизације, барем, када је ријеч о овом језичком подсистему.

Међутим, то се, највјероватније, неће десити, јер је сваки такав евентуални покушај агресивног задирања у природно ткиво и слободни развој одређеног језичког система или било којег његовог дијела (дакле, и подсистема лексички крњих глагола), као и покушај вјештачког уређивања сложених језичких питања, унапред осуђен на неуспјех.

Због тога се „лабораторијски” приступи приликом стварања нових језичких стандарда ограничавају и своде углавном на својатање и присвајање стандарда који је највећим дијелом заједнички различитим националним заједницама.

Наравно, површним, спољашњим модификацијама већ стандардизованог језика (гдје је најјачи аргумент за покушаје стварања нових стандарда, односно језика̂, промјена имена језика) не може се измијенити и његова суштина, односно његов стварни идентитет.

ИЗВОРИ

И. Андрић. Проклета авлија. Београд: Просвета и др., 1963 [И. Андрић. Проклятый двор (перевод Т. Поповой). — Повести и рассказы югославских писателей. Москва: Художественная литература, 1978 // I. Andrić. Przekłete Podwórze (przełożył J. Wierzbicki) // Opowiadania o bracie Piotrze. Rozmowa z Goyą. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1977].

М. Булгаков. Избранное: Роман „Мастер и Маргарита”. Рассказы. Москва: Художественная литература, 1982 [М. Bulgakov. Majstor i Margarita (prevela V. Flaker). Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980 // М. Булгаков. Mistrz i Małgorzata (tłumaczyli I. Lewandowska, W. Dąbrowski). Warszawa: Czytelnik, 1996].

Ч. Вуковић. Мртво Дубоко. Титоград: Графички завод, 1967.

S. Żeromski. Wierna rzeka: Klechda domowa. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, 1978 [С. Жеромски. Верна река (превео С. Мусулин). Београд: Ново поколење, 1950 // С. Жеромский. Верная река: Семейное предание (перевод Н. Крымовой). Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963].

Katalog. Srednja šola. Ljubljana: DSZ, 2003.

М. Крлежа. На рубу памети. Zagreb: Biblioteka nezavisnih pisaca, 1938.

М. Лалић. Лелејска гора. Београд: Нолит, 1975 [М. Lalić. Góra łez. Warszawa: Czytelnik, 1985].

Я. Светлик. Синтаксис русского языка ... (вид. литературу).

К. Симонов. Живые и мертвые, кн. I. Москва: Советский писатель, 1977 [К. Симонов. Живи и мртви (превео Д. Мићовић). Београд: Нолит, 1962 // К. Simonov. Żywi i martwi (przełożył J. Brzeczowski). Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1984].

Słownik języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (= Polska Akademia nauk), 1968.

Б. Топић. Пролом. Београд: Просвета — Сарајево: Свјетлост / Веселин Маслеша, 1964.

Д. Тосић. Далеко је сунце. Београд: Просвета / Сарајево: Свјетлост, 1966.

Примјери без означеног извора представљају разговорни језик („овјерене” исказе).

ЛИТЕРАТУРА

Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова. М.: Наука, 1976.

Апресян Ю. Д. Избранные труды, том II: Интегральное описание языка и системная лексикология. М.: школа „Языки русской культуры”, 1995.

Аскоченская В. Ф. Польская конструкция „*powinien* + инфинитив” и ее русские параллели // Материалы по русско-славянскому языкознанию, вып. 4 (1976), с. 3-7.

Аскоченская В. Ф. Конструкции, выраженные глаголами движения в сочетании с зависимым инфинитивом (на материале польского языка в сопоставле-

нии с русским) // Материалы по русско-славянскому языкознанию, (= вып. 5), (1977), с. 6-11.

Белошапкина В. А. (под ред.) Современный русский язык. М.: Высшая школа, 1989.

Беляева Е. И. Предметная модальность невозможности в русском языке // Материалы по русско-славянскому языкознанию, вып. 4 (1976), с. 13-17.

Беляева Е. И., Рудник Э. Я. Предметная модальность долженствования в русском языке (сочетание *должен* + *инфинитив*) // Материалы по русско-славянскому языкознанию, (=вып. 5), (1977), с. 16-20.

Бойко А. А. О модальных функциях вида в современном русском языке. На материале инфинитивных сочетаний. АКД. Л.: ЛГУ, 1953.

Бойко А. А. Сочетания с инфинитивом несовершенного вида в современном русском языке. Л.: ЛГУ, 1973.

Бондарко А. В. (отв. ред.). Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. Л.: Наука, 1987.

Бондарко А. В. (отв. ред.). Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность. Л.: Наука, 1990.

Ваулина С. С. Модальные слова со значением возможности в сочетании с инфинитивом (на материале памятников письменности XVII — начала XVIII века) // Материалы по русско-славянскому языкознанию, вып. 4 (1976), с. 18-26.

Вожова Т. Ю. Непростые типы сказуемого с зависимым инфинитивом в научно-лингвистическом тексте // Материалы по русско-славянскому языкознанию, вып. 20, 1994, с. 26-28.

Војводић Д. Волунтативна конструкција „хоћу/нећу + да + презент” у српском језику и њени еквиваленти у руском и польском // *Kontrastivna jezička istraživanja: (V simpozijum)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1996a, s. 173-185.

Војводић Д. Статус футура I у књижевноумјетничком и публицистичком стилу // *Јужнословенски филолог*. књ. LII, 1996б, с. 107-121.

Войводић Д. О валентности перформативних глаголов в славянских языках // *Зборник Матице српске за славистику*, књ. 56-57 (1999а), с. 71-94.

Војводић Д. Аутопрескриптивни говорни чиновни у словенским језицима // *Славистика*, књ. III (1999б), с. 141-149.

Войводић Д. Перформативное микрополе прескриптивности // *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLIII (2000), 111-124.

Войводић Д. П., Радовановић М. Р., Войводић Д. Д. Об инфинитивных конструкциях с неполнозначными глаголами и их аналогами в русском и других славянских языках // *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов* (= материалы Международной научной конференции, Волгоград, 24-27 апреля 2005 г.). Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. ун-та, 2005, с. 133-138.

Гак В. Г. Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса // *Аналитические конструкции в языках различных типов. Сборник статей* (отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник). М.: Наука, 1965, с. 129-142.

Грковић М. Употреба инфинитива у језику Милана Ђ. Милићевића // *Прилози проучавању језика*, књ. 6 (1970), с. 67-81.

Гудков В. П. Употребление форм будущего времени с конструкцией „*da* + настоящее время” в сербскохорватском языке // Вестник Московского Университета, серия VII: Филология. Журналистика 2 (1963), с. 30-39.

Гудков В. П. В поисках закономерностей морфологического варьирования в сербохорватском литературном языке // Вестник Московского Университета, серия 9: Филология 4 (1988), с. 66-73.

Дорофеева Т. М. Синтаксическая сочетаемость русского глагола. М.: Русский язык, 1986.

Букановић В. Употреба инфинитива у језику А. Шеное, М. Глишића, З. Мајдака и Д. Ненадића // Наш језик, књ. XVII/1-2 (1986), с. 38-66.

Букановић В. Глаголи *требати* и *ваљати* и њихова инфинитивно/презентска допуна // Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 22/2 (1994), с. 119-126.

Жирмунский В. М. Об аналитических конструкциях // Аналитические конструкции в языках различных типов. Сборник статей (отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник). М.: Наука, 1965, с. 5-57.

Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. М.: Наука, 1973.

Ивић М. О употреби глаголских времена у зависној реченици: презент у реченици с везном *да* // Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, књ. XIII/1 (1970), с. 43-54.

Ивић М. Проблематика српскохрватског инфинитива // Зборник за филологију и лингвистику XV/2 (1972), с. 115-138.

Илюхина Н. А. Семантическая системность глаголов желания и намерения (в сочетании с инфинитивом). АКД. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 1986.

Клобуков Е. В. К вопросу о границах парадигмы русского слова // Вопросы русского языкознания, вып. 2 (под. ред. К. В. Горшковой). Москва: Изд-во МГУ, 1979, с. 65-77.

Красных В. И. Словарь сочетаемости. Глаголы, предикативы и прилагательные в русском языке. М.: АСТ/Астрель, 2001.

Ленченко К. П. Инфинитив как обязательный компонент глагольной конструкции // Материалы по русско-славянскому языкознанию, вып. 4 (1976), с. 71-77.

Маројевић Р. Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику // Наш језик, књ. XIII/1-2 (1977), с. 37-44.

Маслова А. Ю. Средства выражения побудительного значения в сербо-хорватском языке в сопоставлении с русским. АКД. СПб.: С.-Петербургский гос. ун-т, 1998.

Мирић Д. Модалност и интерогазивност: проблем суодноса смисаоних компонента (на материјалу руског и српског језика) // Славистика, књ. VI (2000), с. 47-55.

Пешковски 2001: Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. М.: Эдиториал УРСС, 2001⁸.

Пипер П. Синонимије и конверзије са глаголом *морати* // Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 12/1 (1983), с. 167-172.

Порак Я. О сочетаемостных свойствах глаголов *vědět, znát* в чешском языке и их соответствия в русском языке // Сопоставительное изучение грамматики и лексики русского языка с чешским языком и другими славянскими языками (под ред. А. Г. Широковой, Вл. Грабье). М.: МГУ, 1983, с. 227-234.

Прохорова И. А. Наречия и слова категории состояния как объект описания в словарях сочетаемости // Сочетаемость слов и вопросы обучения русскому языку иностранцев. Сборник статей под ред. В. В. Морковкина. М.: Русский язык, 1984, с. 86-92.

Радовановић М., Војводић Д. О једној језичкој универзалији (конструкције модалних глагола с инфинитивом у руском и другим словенским језицима) // Славистика, књ. IX (2005), с. 103-117.

Радуловић З. Језик и стил Чеда Вуковића. Никшић: УНИРЕКС, 1994.

Светлик Я. Синтаксис русского языка в сопоставлении с словацким. Братислава: Словацкое педагогическое издательство, 1979.

Станкович Б. Интерференция сербскохорватского языка при изучении русских инфинитивных конструкций // *Ruština v teoriji i praksi*, 4 (= Международная конференция преподавателей русского языка, Прага, 1975 г.), 1976, с. 125-130.

Стевановић М. Инфинитив и свезица „да” са презентом // Наш језик, књ. III/9-10 (1935), с. 282-288.

Стевановић М. Напоредна употреба инфинитива и презента са свезицом *да* // Наш језик, књ. V/3-4 (1953), с. 85-102 и V/5-6 (1954), с. 165-185.

Стевановић М. Савремени српскохрватски језик II: Синтакса. Београд: Научна књига, 1979³.

Танасић С. О употреби глагола *требати* // Наш језик, књ. XXX/1-5 (1995-96), с. 44-52.

Чернова С. В. Предложения с безличной формой глагола и инфинитивом в современном русском языке. АКД. М.: МОПИ им. Н. К. Крупской, 1982.

Ђирковић М. Инфинитивске конструкције у синтаксичкој науци о руском и српском језику (функционално-семантички приступ). Подгорица: УНИРЕКС, 1997.

Шведова Н. Ю. (гл. ред.) Русская грамматика. Том II: Синтаксис. М.: Наука, 1980.

Barnetova V. aj. (red.). Русская грамматика, 2 Praha: Academia, nakladatelstvi Československe akademie ved, 1979.

Batistić T. О nekim pitanjima u vezi sa analizom glagola *morati* i *moći* // Јужнословенски филолог, књ. XXIX (1983), с. 99-111.

Brozović D. О vrijednosti infinitiva i prezenta s veznikom *da* // *Jezik* II (1953/4), 1, s. 13-18.

Gallis A. Zum Gebrauch von *da* + Präsens versus Infinitiv beim Futurum I im Serbokroatischen: Untersuchungen über die „Koreni” von Dobrica Ćosić // Сборник за филологију и лингвистику, књ. XIII/2, с. 217-223.

Katičić R. Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku. Zagreb: JAZU/Globus, 1986.

Kordić S. Riječi na granici punoznačnosti. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.

Kravar M. O „razlici” između infinitiva i veze da + prezent // Jezik II (1953/54), 2, s. 43-47; 3, s. 70-74.

Kravar M. Aspektne osobitosti modalnih glagola (na srpsko-hrvatskom materijalu) // Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, knj. 5 (3) (1963/64), s. 35-48.

Mirić D. Konstrukcije sa faznim glagolima u ruskom i srpskohrvatskom jeziku // Kontrastivna jezička istraživanja: (Simpozijum). Novi Sad: Filozofski fakultet, 1980, s. 81-86.

Piper P. Jezik i prostor. Beograd: Čigoja štampa (= Biblioteka XX vek, 91), 2001².

Saloni Z., Swidzinski M. Składnia współczesnego języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987³.

Toporišič 1984: Toporišič J. Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja, 1984².

Tošović B. Korelaciona sintaksa: projekcional. Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz, 2001.

Дојчил ВОЙВОДИЧ

ОБ АНАЛИТИЗМЕ В СЕРБСКОМ И ДРУГИХ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ (на примерах инфинитивных конструкций)

Резюме

В статье (преимущественно на материале сербского, русского и польского языков) рассматриваются инфинитивные конструкции с лексически неполнозначными глаголами и их аналогами.

Анализируются комплетивные, внутрисинтаксические отношения данных глаголов и их аналогов, лексически наполняющихся преимущественно неопределенной формой глагола (соответственно структурно-семантически распространяющихся в предложении). Существует несколько разрядов данной языковой универсалии, являющейся, по сути дела, особым типом подчинительной синтаксической связи — примыкания: (1) с глаголами: (а) фазовыми (ср. *закончить* мыть; *zacząć* gobić — „начать работать”; *nastawiti* читати — „продолжить читать”); (б) модальными (ср. *придется* подождать; *musieć* powiedzieć — „придется/должен сказать”; *moћи* говорити — „мочь говорить”); (в) перформативными (ср. *заклинать* не выступать; *pozwoić* wyjść — „разрешить выйти”; *zabraniti* изаћи — „запретить выйти”); (г) эмоционально-интенциональными (ср. *жаждать* выяснить; *umieć* obchodzić się — „уметь обращаться”; *odлучити се* наступити — „решиться выступить”); (2) с модальными аналогами: (а) предикативами (ср. *трудно* понять; *można* polegać — „можно положиться”; *немогуће* (је) побројати — „невозможно перечислить”); (б) прилагательными (ср. *должен* обладать; *gotów* uwierzyć — „готов поверить”; *способан* да се брине / бринутти се (о себи) — „способен заботиться о себе”); (в) существительными (ср. *желание* учиться; *(mieć) możliwość* pojechać — „(иметь) возможность съездить”; *способность* разумети / да (се) разуме — „способность понять”).

Отмечается, что употребление рассмотренных инфинитивных конструкций более характерно для русского, чем для сербского, польского и других славянских языков, что в польском языке вместо конструкции „существительное + инфинитив” используется, как правило, конструкция, состоящая из управляющего существительного (в качестве глагольного аналога) и отглагольного существительного, что для сербского (и других южнославянских языков) более характерна „глагольная” модальность, а для русского и польского (и других севернославянских языков) — „предикативная”.

Отмечается также, что сопоставительное изучение обязательной валентности глаголов и их аналогов, требующих восполнения в грамматически ограниченных формах, может служить исходной основой для выявления межъязыковых совпадений и различий в этом плане и, таким образом, внести вклад в описание и грамматический статус настоящих глаголов и их аналогов, являющихся „запасной основой” присвязочно-вспомогательных глаголов и грамматических форм, которую по необходимости всегда можно включить в возможный процесс грамматикализации аналитических видо-временных форм, а тем самым и их стандартизации, хотя бы в случаях, когда речь идет о данной языковой подсистеме.

